

Danuta Miłaszewicz

Uniwersytet Szczeciński
e-mail: dmiłasz@wneiz.pl

JAKOŚĆ RZĄDU A DOSTĘP DO DÓBR PUBLICZNYCH W POLSKICH REGIONACH

THE QUALITY OF GOVERNMENT VS. ACCESS TO PUBLIC GOODS IN THE POLISH REGIONS

DOI: 10.15611/pn.2017.465.12
JEL Classification: H00, H75

Streszczenie: Władze regionalne realizując przypisane im ustawowo zadania decydują o dostarczaniu dóbr publicznych, które w dużej mierze wpływają na jakość życia mieszkańców. Bezstronność, skuteczność i nieskorumpowanie w trakcie dostarczania dóbr publicznych określają ich dostępność dla obywateli, a jednocześnie świadczą o jakości rządu regionalnego w procesie realizacji swojej polityki. Są też ważnym polem oceny dokonań władz regionalnych. Głównym celem artykułu jest dokonanie takiej oceny oraz ukazanie zróżnicowania przestrzennego jakości rządu w polskich regionach (NUTS2).

Słowa kluczowe: jakość rządu, dobra publiczne, polskie województwa.

Summary: Regional public authorities, while carrying out the tasks assigned to them by statute, decide on the provision of public goods, which largely affect the quality of life of residents. Impartiality, efficiency and incorruptibility determine accessibility of public goods. In addition, they testify to the quality of the regional government in the implementation of its policies. They are also an important field of evaluation of performance of regional authorities. The main purpose of this article is to make such an evaluation and to show the spatial differentiation of the quality of government in the Polish regions (NUTS 2).

Keywords: quality of government, public goods, Polish voivodship.

1. Wstęp

Rozwój społeczno-gospodarczy, wpływając na poprawę jakości i poziomu życia, w dużej mierze zależy od działań podejmowanych przez sektor publiczny. Jego komplementarna rola, w stosunku do pozostałych dwóch sektorów, realizowana jest w sferze regulacyjnej i realnej, a o jej wypełnianiu świadczą głównie dostarczane przez państwo dobra publiczne. Tworzone są one w ramach realizowanych zadań publicznych, rozumianych jako „przejęte przez państwo zaspokajanie zbiorowych

i indywidualnych potrzeb człowieka, wynikających ze współżycia ludzi w społecznościach” [Fundowicz 2009, s. 154]. Wprawdzie wiodącą rolę w dostarczaniu sprzyjających rozwojowi społeczno-gospodarczemu podstawowych dóbr publicznych (np. reguły prawa, obrona narodowa i bezpieczeństwo granic) odgrywa polityka rządowa, to regionalnym władzom publicznym przypisać należy znaczącą rolę w tym względzie. Tworzą one warunki, w jakich odbywa się aktywność podmiotów regionalnych, i zapewniają wiele dóbr publicznych, za których właściwe dostarczanie są odpowiedzialne przed własnym społeczeństwem.

Możliwości rozwoju regionalnych gospodarek i społeczności, a także osiągnięty przez nie poziom życia uzależnione są od sprawnego działania samorządów i jakości sprawowanych przez nie rządów. Celem artykułu jest regionalne porównanie jakości rządu w polskich województwach, a w ten sposób ukazanie przestrzennego zróżnicowania dostępności dóbr publicznych w polskich regionach (NUTS2). Analizę jakości rządu dokonano na podstawie wskaźników jakości sprawowania władzy w regionach Europy opracowanych przez Instytut Jakości Rządzenia (*Institute The Quality of Government*, IQoG) Uniwersytetu w Göteborgu w 2013 r.

2. Rola samorządu terytorialnego w zapewnianiu dóbr publicznych

Dobra publiczne powinny być dostępne dla wszystkich członków danej społeczności, bez wykluczenia kogokolwiek z ich konsumpcji, a pojawienie się kolejnego konsumenta nie może w żaden sposób ograniczać dostępu do nich jednostkom już uczestniczącym w ich konsumpcji [Kleer 2005, s. 24]. Dostępność do tych dóbr powinna być zatem jednakowa dla wszystkich, którzy z nich korzystają, a podmioty dostarczające takich dóbr winny zapewniać odpowiednie standardy ich jakości, bez względu na liczbę konsumujących je osób. Zadania sektora publicznego przyczyniające się do ich zapewniania wykonywane są przez administrację publiczną, której podział na rządową i samorządową odzwierciedla także zakres zadań publicznych przypisywanych organom rządowym i jednostkom samorządu terytorialnego. Rodzaj i zakres zadań publicznych przydzielonych różnym poziomom władzy i administracji publicznej jest przedmiotem regulacji konstytucyjnych i ustawowych, a ich realizacja stanowi podstawę dokonywania wydatków publicznych.

Jednostki samorządu terytorialnego wykonują zadania własne i zlecone. Zadania zlecone służą zaspokajaniu potrzeb zbiorowych zorganizowanego w państwo całego społeczeństwa. Są to zadania z zakresu administracji rządowej przekazane na mocy ustaw lub powierzone jednostkom samorządu terytorialnego na drodze porozumienia. Zadania publiczne służące zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej (lokalnej czy regionalnej) są natomiast, zgodnie z artykułem 166 ustęp 1 Konstytucji RP [Konstytucja RP], wykonywane przez jednostkę samorządu terytorialnego jako jej zadania własne.

Zakres zadań publicznych różnych szczebli samorządu terytorialnego, niezastreżonych ustawami na rzecz organów administracji rządowej, wskazują ustawy

ustrojowe o samorządzie gminnym (UOSG) [Ustawa z 8 marca 1990], powiatowym (UOSP) [Ustawa z 5 czerwca 1998(a)] oraz wojewódzkim (UOSW) [Ustawa z 5 czerwca 1998(b)]. Jednostki samorządu terytorialnego realizują zadania administracyjne (związane z urzędową obsługą społeczności lokalnej) i świadczą usługi techniczne (związane z funkcjonującą infrastrukturą techniczną, np. w ramach gospodarki wodnej, odpadami czy zieleni komunalnej) oraz społeczne [Cibor 2014, s. 4]. Zgodnie z art. 7 UOSG oraz art. 4 UOSP w gminach i powiatach do podstawowych zadań społecznych, stanowiących ich zadania własne, należy świadczenie usług o charakterze lokalnym w zakresie promocji i ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury oraz kultury fizycznej i turystyki, a także porządku publicznego i bezpieczeństwa oraz ładu przestrzennego i ekologicznego. Zadania publiczne o charakterze regionalnym wykonują samorzady województw. Także one realizują zadania społeczne z wymienionego zakresu [Ustawa z 5 czerwca 1998b, art. 11].

3. Jakość rządu – istota koncepcji

Jakość rządu (*Quality of Government*, QoG) oraz pokrewne koncepcje, jak dobre rządzenie (*Good Governance*) czy sprawność państwa (*State Capacity*), odnosi się do pożądanego efektu sprawowania władzy publicznej [Agnafors 2013] i w głównej mierze do jej poziomu krajowego. Każda z tych koncepcji uwzględnia jednak różne aspekty instytucji oraz sprawowanej władzy i proponuje dokonywanie oceny różnych jej wymiarów.

Jakość rządu to koncepcja wypracowywana na przestrzeni lat, która oferuje wyjaśnienie, dlaczego warunki życia różnią się znacznie między krajami (regionami) charakteryzującymi się zbliżonym lub tym samym poziomem PKB *per capita* [Halleröd i in. 2014]. Koncepcja ta odnosi się do jakości i siły działania rządu, jakości zarządzania publicznego, w tym (ale nie wyłącznie) osiągniętych wyników w zakresie jakości dóbr i usług publicznych dostarczanych obywatelom [Gisselquist 2012]. Jakość rządu uznawana jest za determinantę wielu procesów społecznych i gospodarczych. W literaturze przedmiotu istnieje powszechna zgoda, że wysoka jakość sprawowanej władzy (jakość rządu) jest warunkiem wstępnym długoterminowego i zrównoważonego wzrostu poziomu życia [Dellepiane-Avellaneda 2010], a jednocześnie powinna być uznana za specyficzne czyste dobro publiczne [OECD 2008, s. 2].

Wielowymiarowość koncepcji jakości rządu powoduje, że w literaturze przedmiotu pojawiają się różne definicje QoG oraz oparte na nich propozycje pomiaru i budowania rankingów krajów [Tomini 2011; Agnafors 2013; Halleröd i in. 2014]. W celu zmierzenia jakości rządów wiele instytucji międzynarodowych podjęło próby opracowania syntetycznych wskaźników obejmujących różne wymiary i aspekty sprawowania władzy. Pozwalają one określić sprawność działania instytucji publicznych na poziomie krajowym, nie oddają jednak sytuacji w poszczególnych regionach. A właśnie na szczeblu regionalnym władze publiczne najlepiej mogą monito-

rować potrzeby obywateli i zgodnie z nimi najefektywniej modelować wykorzystanie posiadanych zasobów. Regionalne rządy jako gospodarz regionu, kierując się realizacją interesu publicznego oraz równoważeniem rozwoju regionalnego, wyznaczają cele samorządu w sferze publicznej.

Odnosząc koncepcję QoG do niższego niż krajowy poziomu sprawowania władzy, Instytut Jakości Rządu Uniwersytetu w Göteborgu opracował metodykę badania jakości rządów na poziomie regionów. Wykorzystał przy tym definicję opartą na kryterium normatywnym, dającą podstawy dla badań empirycznych. Definicja ta łączy jakość rządu z bezstronnością, skutecznością i nieskorumpowaniem instytucji publicznych w realizacji swojej polityki [Rothstein, Teorell 2008, 2012; Rothstein 2014].

Pierwsze badania jakości rządu w regionach Europy Instytut ten przeprowadził w 2010 r. W 2013 r. dokonano ponownych badań QoG dla 236 regionów 28 krajów Unii Europejskiej i dwóch państw akcesyjnych (Turcji i Serbii) oraz 6 regionów Ukrainy. W badaniach tych jakość rządu ustalona została z uwzględnieniem znormalizowanych wyników 16 wskaźników cząstkowych (stanowiących odpowiedzi na pytania ankiety), oceniających władze lokalne w ramach dostarczania podstawowych dóbr publicznych edukacji, opieki zdrowotnej oraz egzekwowania prawa [Charron i in. 2014]. Wskaźniki te wykorzystano także do scharakteryzowania jakości rządu w polskich województwach.

4. Dostęp do podstawowych dóbr publicznych – zróżnicowanie jakości rządu w polskich regionach

Realizując swoje zadania, władze regionalne i lokalne dostarczają wiele dóbr i usług publicznych, do których wszyscy mieszkańcy mają ustawowo gwarantowany jednakowy dostęp. Podstawowe usługi publiczne, które są często finansowane, zarządzane lub politycznie rozliczane przez władze niższego szczebla, na każdym regionalnym lub lokalnym poziomie, to: edukacja, opieka zdrowotna i egzekwowanie prawa. Aby uchwycić najistotniejsze możliwe różnice w dostępie do tych usług i jednocześnie ocenić jakość regionalnych rządów badania ankietowe przeprowadzone przez IQoG skupiały się na ocenie przez respondentów, dokonanej na podstawie ich własnych doświadczeń i percepcji, trzech wspomnianych usług publicznych w odniesieniu do trzech wymiarów: jakości, bezstronności oraz poziomu korupcji. Otrzymane w ten sposób 16 wskaźników cząstkowych przydzielono do trzech filarów QoG: jakość (5 wskaźników), bezstronność i równe traktowanie (6 wskaźników) oraz kontrola korupcji (5 wskaźników). Na ich podstawie na potrzeby artykułu obliczono wektorowe miary syntetyczne jakości rządu w polskich regionach (osobno dla każdego z filarów oraz miarę całościową – mQoG), wykorzystując do ich budowy własności rachunku wektorowego¹.

¹ Procedura badawcza budowy takiej miary składa się przeważnie z pięciu etapów: wyboru, eliminacji i normowania zmiennych, wyznaczenia wzorca i antywzorca oraz wektorowej miary syntetycznej. W przypadku wykorzystania wskaźników QoG trzy pierwsze etapy zostały przeprowadzone przez Insty-

W odróżnieniu od metody Hellwiga, metoda wektorowej miary agregatowej, wykorzystana do budowy miar syntetycznych jakości rządu, dopuszcza istnienie obiektów nietypowych znaczenie różniących się od pozostałych. Uzyskane w procesie obliczeń wektorowe miary syntetyczne dla filarów jakości rządu i stworzony na ich podstawie ranking województw w podziale na cztery klasy² przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Wektorowe miary agregatowe dla filarów QoG oraz rankingi województw

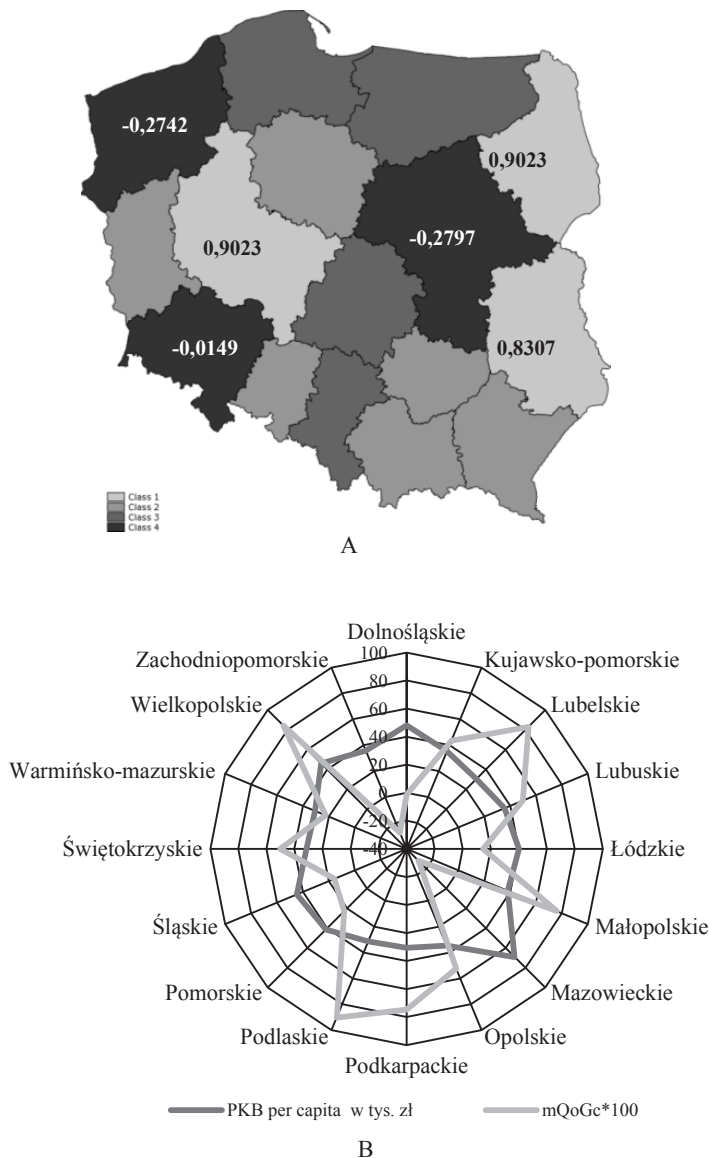
Wyszczególnienie	Filar jakości		Filar bezstronności		Filar korupcji	
	QoGj	ranking	QoGb	ranking	QoGk	ranking
Dolnośląskie	-0,3491	4	0,2328	3	0,8142	2
Kujawsko-pomorskie	0,6288	2	1,0408	1	-1,4448	3
Lubelskie	0,8900	2	0,4832	2	1,2525	1
Lubuskie	0,7768	2	1,0672	1	-1,6448	4
Łódzkie	-0,0112	3	0,1775	3	0,6973	2
Małopolskie	0,9386	2	0,1753	3	1,1544	2
Mazowieckie	-0,5147	4	-0,2237	4	0,5247	2
Opolskie	1,0173	1	1,0451	1	-2,3519	4
Podkarpackie	0,5097	2	1,1020	1	1,0004	2
Podlaskie	1,2574	1	0,9571	1	-0,5753	3
Pomorskie	0,5678	2	0,2878	3	-1,1806	3
Śląskie	-0,1373	4	-0,1320	4	1,8437	1
Świętokrzyskie	0,3594	3	0,6678	2	0,7334	2
Warmińsko-mazurskie	0,7653	2	0,1922	3	-1,7989	4
Wielkopolskie	1,0033	2	0,6446	2	0,5913	2
Zachodniopomorskie	0,0360	3	-0,1452	4	-1,7171	4

Źródło: opracowanie na podstawie wyników analizy.

tut Jakości Rządu Uniwersytetu w Göteborgu. W etapie czwartym wskaźniki te podzielone zostały na stymulanty i destymulanty oraz określono wzorzec i antywzorzec. W miarach wektorowych ważny jest nie tylko wzorzec i jego położenie, ale także kierunek (wektor) wskazujący położenie obiektów najlepszych. Kierunek wyznacza się na podstawie wzorca mającego wysokie wartości stymulant i niskie destymulant oraz antywzorca mającego niskie wartości stymulant i wysokie destymulant. Jako współrzędne wzorca przyjęto wartości trzeciego kwartyla dla stymulant i pierwszego kwartyla dla destymulant. Antywzorzec określono na podstawie wartości pierwszego kwartyla dla stymulant i trzeciego kwartyla dla destymulant. Różnica wzorca i antywzorca jest wektorem wyznaczającym pewien kierunek w przestrzeni. Wzdłuż tego kierunku obliczana została w etapie piątym wartość miary syntetycznej dla każdego obiektu (województwa). Dla tak skonstruowanej miary wszystkie obiekty lepsze od antywzorca i gorsze od wzorca będą miały wartość miary w zakresie od zera do jeden. Dla obiektów lepszych od wzorca wektorowe miary syntetyczne będą miały wartości większe od jeden. Obiekty gorsze od antywzorca charakteryzują się ujemną wartością miary. Dzięki temu można łatwo określić położenie obiektu w rankingu względem wzorca i antywzorca. Szerszy opis metody wykorzystanej do tworzenia wektorowych miar syntetycznych znajduje się w: [Miłaszewicz, Nermend 2014; Nermend 2015].

² Podziału województw na cztery klasy i określenie granic klas dokonano na podstawie wartości średniej i odchylenia standardowego, które tradycyjnie wykorzystywane są w tym celu w miarach syntetycznych [Nermend 2009, s. 114].

Różnice w ocenach filarów jakości rządu w polskich regionach są znaczące. Żadne z województw nie zostało przyporządkowane do klasy 1 (najwyższe wartości miary agregatywnej) we wszystkich trzech filarach oceny jakości rządu. Pod względem

Rys. 1. Ranking województw pod względem jakości rządu (A) oraz porównanie wartości PKB *per capita* i wyników całościowej oceny jakości rządu (B) w polskich regionach

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników analizy i danych Eurostatu.

jakości (QoGj) i bezstronności (QoGb) w dostarczaniu publicznej edukacji, ochrony zdrowia i egzekwowaniu prawa do klasy 1, czyli najwyższej ocenionych regionów (wektorowa miara agregatowa większa lub równa sumie wartości średniej i odchylenia standardowego dla 16 regionów), zaliczono województwo podlaskie i opolskie. Najwyższą ocenę w filarze kontrola korupcji (QoGk) otrzymały województwa śląskie i lubelskie. Jednocześnie pierwsze z nich zaliczone zostało do klasy 4 (województwa z najgorszą oceną, mniejszą niż różnica wartości średniej i odchylenia standardowego) pod względem jakości i bezstronności w świadczeniu rozpatrywanych usług publicznych. Natomiast województwo lubelskie pod względem wartości miar agregatowych dla tych dwóch filarów zaliczone zostało do klasy 2 (wartość miary mniejsza niż w klasie 1, ale większa lub równa średniej dla wszystkich województw).

Wyjątkowa sytuacja pod względem jakości rządu widoczna jest w przypadku województwa wielkopolskiego. Chociaż wektorowe miary agregatowe wyliczone dla każdego z trzech filarów QoG mają różną wartość, to pozwalają na zaliczenie tego regionu do klasy 2 w każdym z rozpatrywanych wymiarów. Dzięki temu województwo wielkopolskie, łącznie z podlaskim i lubelskim, zostało zakwalifikowane do klasy 1 pod względem mQoG (rys. 1A, najjaśniejszy kolor). Oznacza to, że władze regionalne ocenione zostały przez mieszkańców tych regionów jako najbardziej bezstronne, skuteczne i nieskorumpowane w procesie dostarczania podstawowych usług publicznych, a dostęp do tych usług jest względnie łatwy i sprawiedliwy. Na drugim biegunie są tworzące klasę 4 (rys. 1A, najciemniejszy kolor) województwa dolnośląskie, zachodniopomorskie i mazowieckie (wymienione w kolejności ocen).

Trzy województwa tworzące klasę 1 w całościowej ocenie jakości rządu³ to regiony zróżnicowane pod względem poziomu PKB *per capita* (rys. 1B). Województwa podlaskie i lubelskie należą do najbiedniejszych polskich regionów, natomiast województwo wielkopolskie jest jednym z trzech najbogatszych regionów w Polsce. Pozostałe najbogatsze województwa – mazowieckie i dolnośląskie – otrzymały jednak tak niskie oceny jakości rządu (mQoG), że zostały zaklasyfikowane do klasy 4, łącznie z zachodniopomorskim, w którym wartość PKB na mieszkańca jest nieznacznie wyższa od średniej.

5. Zakończenie

Realizacja wszystkich zadań samorządu terytorialnego zapewniająca dostarczanie dóbr publicznych ma decydujący wpływ na warunki gospodarowania, osiągane efekty i poziom życia danej społeczności. W roku 2013 sektor publiczny w Polsce przyczynił się do wytworzenia 14,4% wartości dodanej brutto. Regionalne ujęcie zróżnicowania tego udziału wskazuje, że był on większy w województwach biedniejszych, a jedynie w najbogatszych regionach (województwo dolnośląskie, mazowieckie, śląskie i wielkopolskie) mniejszy niż przeciętny w kraju [GUS 2015]. Z jednej strony większy udział sektora publicznego w tworzeniu PKB świadczyć

³ W celu porównania na jednym wykresie wartości PKB *per capita* i wektorowych miar agregatowych jakości rządu w polskich województwach uzyskane wartości miar pomnożono przez 100.

może o słabości regionalnego sektora prywatnego, z drugiej, w przypadku obszarów słabych, tworzenie dóbr i usług publicznych może być impulsem rozwojowym, sprzyjać zahamowaniu procesów emigracyjnych, lepszemu wykorzystaniu kapitału ludzkiego i ograniczaniu bezrobocia, ponieważ instytucje świadczące usługi publiczne są ważnymi pracodawcami na takich obszarach [Szlachta 2014, s. 59].

Chociaż sektor publiczny jest produktem gospodarki rynkowej, to o jego kształcie decydują nie tylko czynniki ekonomiczne. Znaczący, jeśli nie najważniejszy, wpływ na jego charakter i funkcje mają rozwiązania polityczne, wynikające z uprawnień władczych państwa, dzielonych na różne szczeble władzy [Kleer 2009, s. 49-50]. Konstytucja RP (art. 12 ustęp 2) stanowi, że samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej, a przysługujące mu w ramach ustaw zadania publiczne, wykonywane w imieniu i na własną odpowiedzialność, muszą pozostawać w zgodzie z fundamentalną zasadą demokratycznego państwa prawnego. Oznacza to, że samorządy powinny działać w ramach ustaw, zgodnie z prawem i z elementarną zasadą legalizmu [Fundowicz 2009, s. 156].

Okazuje się jednak, że w percepcji i ocenie mieszkańców polskich regionów dostarczane przez władze dobra, takie jak edukacja, ochrona zdrowia czy egzekwowanie prawa, mają różną jakość. Decyzje o ich dostarczaniu poszczególnym jednostkom nie są podejmowane wyłącznie na podstawie obiektywnych kryteriów, lecz osobistych przekonań lub też podyktowane są chęcią realizacji własnych interesów osób, które wykorzystują swoje stanowiska publiczne do osiągnięcia prywatnych korzyści. Wyniki przeprowadzonej w artykule analizy nie tylko wskazują na znaczne zróżnicowanie jakości regionalnych rządów, ale też świadczą o tym, że warunki życia w polskich regionach są bardzo zróżnicowane. Sytuacja taka ma miejsce nie tylko z powodu różnic w poziomie PKB *per capita*, ale także wynika z różnej dostępności do podstawowych dóbr publicznych dostarczanych przez władze regionalne. To z kolei w znacznym stopniu świadczy o słabości i niskiej jakości instytucji formalnych funkcjonujących na poziomie regionalnym.

Chociaż wskaźniki wykorzystane do budowy wektorowych miar agregatowych jakości rządów w polskich regionach mają charakter subiektywny i oparte są jedynie na postrzeganiu jakości, bezstronności i korupcji władz regionalnych w procesie dostarczania usług publicznych, to mogą stanowić podstawę dalszych analiz porównawczych, opartych także na danych ilościowych, charakteryzujących dostarczanie dóbr publicznych.

Literatura

- Agnafors M., 2013, *Quality of Government: Toward a More Complex Definition*, American Political Science Review, vol. 107, s. 433-445.
- Charron N., Dijkstra L., Lapuente V., 2014, *Regional Governance Matters: Quality of Government within European Union Member States*, Regional Studies, vol. 48(1), s. 68-90.
- Cibor K., 2014, *Usługi użyteczności publicznej a ekonomia społeczna*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2014.

- Dellepiane-Avellaneda S., 2010, *Review Article: Good Governance, Institutions and Economic Development: Beyond the Conventional Wisdom*, British Journal of Political Science, no. 40, s. 195-224.
- Fundowicz S., 2009, *Dynamiczne rozumienie zadania publicznego*, [w:] Supernat J. (red.), *Między tradycją a przeszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Bociowi*, Acta Universitatis Wratislaviensis, no. 3168, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 154-166.
- Gisselquist R.M., 2012, *Good Governance as a Concept, and Why This Matter for Development Policy*, WIDER Working Paper, no. 30.
- GUS, 2015, *Rocznik statystyczny województw*, Warszawa.
- Halleröd B., Ekbrand H., Gordon D., 2014, *Good Governance – What We Think It Is and What We Really Measure*, The Quality of Government and the Performance of Democracies – seminar, Gothenburg, http://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1530/1530012_haller--d--ekbrand--gordon.pdf (12.04.2016).
- Kleer J., 2005, *Identyfikacja rodzajów dóbr wytwarzanych przez sektor publicznych*, [w:] Kleer J. (red.), *Sektor publiczny w Polsce i na świecie między upadkiem a rozkwitem*, Warszawa.
- Kleer J., 2009, *Przyszłość sektora publicznego*, [w:] Kleer J., Mączyńska E., Wierzbicki A. (red.), *Co ekonomiści myślą o przyszłości*, Komitet Prognoz PAN, Warszawa, s. 49-71.
- Konstytucja RP, Dz.U. z 1997, nr 78, poz. 483 ze zm., ogłoszony w Dz.U. 2015, nr poz. 1515.
- Miłaszewicz D., Nermend K., 2014, *Application of MAJR Aggregate Measure in the Governance Quality Testing in the EU-28*, MIBE, vol. 15, no. 1, s. 125-132.
- Nermend K., 2009, *Vector Calculus in Regional Development Analysis. Comparative Regional Analysis Using the Example of Poland*, Springer, Berlin Heidelberg.
- Nermend K., 2015, *Wielokryterialna metoda wektora preferencji jako narzędzie wspomagające proces decyzyjny*, Przegląd Statystyczny, nr 62, s. 71-92.
- OECD, 2008, *Public goods for economic development*, Vienna, s. 2, https://www.unido.org/fileadmin/user_media/Publications/documents/Public%20goods%20for%20economic%20development_sale.pdf (12.04.2016).
- Rothstein B., 2014, *What is the opposite of corruption?*, Third World Quarterly, vol. 35(5), s. 737-752.
- Rothstein B., Teorell J., 2008, *What is quality of government? A theory of impartial government institutions*, Governance: International Journal of Policy, Administration and Institutions, no. 21, s. 165-190.
- Rothstein B., Teorell J., 2012, *Defining and measuring quality of government*, [w:] Holmberg S., Rothstein B. (red.), *Good Government: The Relevance of Political Science*, Cheltenham, Edward Elgar Publisher, s. 6-26.
- Szlachta J., 2014, *Europejski kontekst zmian w funkcjonowaniu jednostek samorządu terytorialnego w Polsce*, [w:] Frączek M. (red.), *Sprawne państwo. Czy konieczne są systemowe zmiany w funkcjonowaniu jednostek samorządu terytorialnego?*, UE w Krakowie, Kraków.
- Tomini L., 2011, *Improving Quality of Government. The EU's Influence in Central and Eastern European Countries during the Enlargement Process*, conference ECPR-IPSA, *Whatever happened to north-south?*, University of Sao Paulo, s. 7-10, www.paperroom.ipsa.org/papers/paper_26208.pdf (11.04.2016).
- Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95, tekst jed. Dz.U. 2015, poz. 1515.
- Ustawa z 5 czerwca 1998 r. (a) o samorządzie powiatowym, Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578, tekst jed. Dz.U. 2015, poz. 1445.
- Ustawa z 5 czerwca 1998 r. (b) o samorządzie województw, Dz.U. 1998, nr 91, poz. 576, tekst jed. Dz.U. 2015, poz. 1392.